

TEZAURUL DE MONEDE FEUDALE DIN SECOLELE XVII—XVIII, EXISTENT ÎN COLECȚIA VECHĂ A MUZEULUI DIN DEVA

OLIMPIA PALAMARIU

Cele 25 de monede care compun tezaurul ce face subiectul prezentei comunicări, provin din colecția veche a muzeului, fiind dobândite înainte de 1919 (după cum se menționează în vechile inventare). Cercetînd arhiva Societății de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, nu am reușit să depistăm nimic în legătură cu donarea sau achiziționarea lor. Monedele sînt valori mari, reprezentînd taleri, 1/2 taleri, 2/3 taleri, fiind emise de orașele și provinciile Conferinței Olandeze, de orașele și statele germane și de Austria. Dăm mai jos lista monedelor:

I. CONFEDERAȚIA OLANDEZĂ

PROVINCIA OVERYSSEL

Orașul Deventer

1. Florin, 1617

Av. MO. AR. PR. CON.—FOE. BEL. FL. Soldat cu coif și platoșă, armele orașului Deventer, Campen și Zwolle.

Rv. MATTH. I. D. G. ROM. IMP. SEM. AUG. Vulturul german.

Orașul Flandra

2. Taler, 1623,

Av. MO. AR. PR. CON.—FOE. BEL. FL. Soldat cu coif și platoșă, spre dreapta, privind spre stînga și ținînd cu mîna stîngă panglica de care atîrnă un scut cu un leu în picioare spre stînga. Cu mîna dreaptă soldatul își ține mantia care flutură.

Rv. CONFIDENS. D. NO. NON MOVETUR. Leul olandez.

Transisalana

3. Taler, 1637

Av. MO. ARG. PRO. CONF. BELG. TRAN. Tipul aversului ca la nr. 2

Rv. Identic cu nr. 2, dar milesimul 1637

4. Taler, 1641

Av. MO. ARG. PRO. CON-FOE. BEL. TRA. Tipul aversului identic cu nr. 2

Rv. Identic cu nr. 2, dar milesimul 1641

Orașul Zwolle

5. Taler, 1641

Av. MO. ARG. CIVITA. ZWOL. A. L. IMP. Soldat cu coif și pla-toșă spre dreapta, privind spre stînga și ținînd cu mîna dreaptă o pan-glică de care atîrnă un scut cu armele orașului Zwolle, iar cu stînga sprijinită în șold își ține mantaua

Rv. DA PACEM DOMINE IN DIEBUS NOST. Leul olandez în pi-cioare spre stînga. În părți milesimul 1641

6. Taler, 1660

Av. MONETA ARG. CIVIT. ZWOL. Soldat cu coif și armură ținînd în mîna dreaptă sabia cu vîrfurile în sus iar cu stînga un scut mic cu armele orașului Zwolle.

Rv. CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT. Scut cu leul care ține în mîna stîngă un parazonium (sabie scurtă) deasupra capului iar în dreapta cele 7 săgeți cu vîrfurile în sus.

Orașul Campen

7. Taler, 1648

Av. MO. AR. CIVI. IM-P. BELG. CAMPEN. Tipul aversului identic cu numărul 2.

Rv. Identic cu nr. 2, din milesimul 1648

PROVINCIA GELDERN

8. Taler, 1640

Av. MO. ARGE. PRO. CON-FOE. BELG. GEL. Tipul aversului iden-tic cu nr. 2

Rv. Identic cu nr. 2, dar milesimul 1640

PROVINCIA WESTFRISIA

9—10. Taler, 1640, 1674

Av. MO. ARG. PRO. CON-FOE. BEL. WEST. Tipul aversului iden-tic cu nr. 2

PROVINCIA HOLLANDIA

11—12. Taler, 1650—1663

Av. MO. ARG. PRO. CON-FOE. BELG. HO. Tipul aversului identic cu nr. 2

Rv. Identic cu nr. 2 dar milesimul 1650, 1663

II. BRABANT

Albert și Elisabeta (1599—1622)

13—14. Taler, f.a. (1612—1622)

Av. ALBERTVS ET ELISABET. DEI GRATIA. Cruce burgundă cu o coroană ducală deasupra și înconjurat de ordinul Lînei de aur. De o parte și de alta a crucii monogramul încoronat a lui Albert și Elisabeta.

Rv. ARCHID. AVST. DUCES BURG. ET BRAB. Zc. Scut mare cu armele Ungariei, Boemiei, Castiliei, Leonului, Aragonului, Siciliei, Portugaliei, Austriei, Burgundiei (armele vechi) Burgundiei (armele noi), Brabatului și în mijloc ale Frandrei. Deasupra scutului mare o coroană ducală iar în jurul scutului, ordinul Lînei de aur.

15. 3/4 taleri, f.a.

Av.-Rv. Identic cu cel de la nr. 13—14

Carol II

16. 1/2 taler, 1672

Av. CAROL II D. G. HISP. E. INDIAR. REX. 16—72. Crucea burgundă cu coroană și ordinul Lînei de aur.

Rv. ARCHID. AUST. DVX. BVRG. BRAB. Z. c. Scut scartelat cu armele Castiliei, provinciei Leon, Aragonului, Siciliei, Portugaliei, Austriei, Burgundiei (armele vechi), Brabantului, Flandrei, Tirolului și cu armele noi ale Burgundiei

III. SAXONIA

Johann Georg (1611—1656)

17. 2/3 taler 1650

Av. IOH. GEORG. D. G. D. SAX. I. C. M. A. ET W. Bustul ducelui în profil dreapta

Rv. PIETATE ET IVSTITIA. Scut mare, timbrat cu coroana, valoarea nominală 2/3 în medalion de lauri

18. 20 mărci, 1775

Av. FRID. AVGVSTVS D. G. DVX. SAX. ELECTOR. Bust laureat în profil stînga

Rv. XX EINE/MARCKE/17—75. Scuturi ovale alăturate, laurate, reprezentînd armele Austriei și Saxoniei, timbrate cu coroană.

IV. LÜBECK — oraș hanseatic

Friederich Augustus

19. 2/3 taler, 1688

Av. AVGVST. FRID. D. G. EL. EP. LUB. H. N. D. S. Bust în profil stînga

Rv. A. DEO. SORSQ. SALVSO MEA. 1688. Scut laureat, timbrat cu coroană închisă, avînd în dreapta o spadă iar în stînga cîrja episcopală

V. SCHWARZBURG

Linia Sonderhausen

20. Gulden, 1676

Av. CHRISTIAN. WILH. E. IV. COM. IMP. Bust în profil dreapta.

Rv. COM. DE SCHWARTZ. ET HONST. Doi sălbatici, un bărbat și o femeie, seminuzi, înarmați cu cîte o lance de turnir susțin scutul cu leul provinciei Schwarzburg. Sub el o furcă și un pieptene. Scutul timbrat cu o coroană de conte. Deasupra anul 16—76, dedesupt valoarea nominală 2/3 taler.

VI. IMPERIUL ROMANO-GERMAN

BIZUNTINE (BEȘANÇON-ul de astăzi)

21. Taler 1661

Av. CAROLVS QVINT. ROM. IMPERATOR. Bustul împăratului în profil spre stînga, cu coroană și armură, avînd în mîna dreaptă sceptrul iar în stînga globul cruciger. La șoldul drept spadă.

Rv. MONETA CIVIT. IMPER. BISVNTINAE. Vulturul bicefal încoronat avînd pe piept un scut mic cu vulturul prusian.

VII. TIROL

Ferdinand III (1637—1657)

22. Taleri, 1650

Av. FERDINAND. III D. G. RO. I. S. AVG. GER. HV. BO. REX. Bustul laureat al împăratului în profil stînga. În legendă între GE și HV scut mic cu armele Ungariei iar între FERDINAND și cifra III, Madona cu pruncul.

Rv. ARCHIDVX. AVS. DVX BVR. MA. MO. CO. TY. Vulturul bicefal încoronat, cu sceptrul și spadă avînd pe piept scutul cu armele Ungariei, Boemiei și ale habsburgilor.

VIII. AUSTRIA

Maria Theresia (1740—1780)

23—24. Taler, 1764

Av. MAR. THERESIA D.G.R. IMP. GERM. HVNG. BOH. REG. Crucea burgundă cu cîte o coroană între brațe.

Rv. ARCH. AVST. DVX BURG. BRAB. COM. FLAND. 1764. Vulturul bicefal pe piept cu scut scartelat cu stemele Ungariei, Boemiei, Austriei, Flandrei și Burgundiei.

Francisc II (1792—1835)

25. Taleri, 1797

Av. FRANC. II D. G. RVM. I. S. A. GER. HIE. HVN. BOH. REX.
Bustul laureat al împăratului în profil stînga.

Rv. ARCH. AVST. DVX. BVRG. LOTH. BRAB. COM. FLAN. 1797.
Crucea burgundă cu ordinul Linei de aur, și trei coroane.

Cea mai veche piesă din tezaur este un florin de la 1617, emis de orașul Deventer din provincia Overijssel. Acest oraș alături de alte două, Campen și Zwolle, din aceeași provincie, sînt orașe imperiale, adică orașe beneficiind de anumite privilegii printre care și acela de a bate monedă¹. Ele emit monede cu numele împăratului pentru a-și asigura o circulație mai largă monedei lor. Așa se explică faptul că pe florinul emis de Deventer în 1617 apare numele împăratului Matthia I.

Cele trei orașe imperiale își păstrează dreptul de a bate monedă proprie pînă în 1693. Pe aceste monede apare legenda MONETA ARGENTEA AD LEGES IMPERII, acest lucru însemnînd că ele sînt bătute după sistemul monetar adoptat de Imperiul roman.

O altă legendă care apare pe monedele emise de orașele Confederației Olandeze este CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT, și se referă la necesitatea unității celor 7 provincii, fiind luată din Sallustius, Bellum Jugurthinum, unde sună astfel: Nam Concordia res parvae crescunt discordia maxime dilabuntur, tot la unitate referindu-se și cele 7 săgeți pe care le ține soldatul în mînă. Ele sînt o aluzie la cunoscuta povestire după care săgețile pot fi frînte una cîte una, dacă nu sînt ținute în mănunchi².

Talerii de Brabant din acest tezaur sînt așa numiții Albertusthalter, fiind emiși în Țările de jos de către Albert fiul mai mic al lui Maximilian al II-lea și de soția sa Elisabeta, fiica lui Filip al II-lea, regele Spaniei. Albert este numit încă din 1595 guvernator al Țărilor de jos iar în 1599 se căsătorește cu Elisabeta care primește ca zestre acest teritoriu. Emiterea acestui tip de taler începe din 1612. Ei mai sînt cunoscuți și sub numele de kreuzthaler, din cauza crucii burgunde de pe avers. Trupele spaniole i-au dat însă numele de patagon³. După moartea lui Albert în 1622, Țările de jos trec sub conducerea directă a regelui spaniol și începînd cu această dată pe ele figurează numele acestuia, cum este cazul jumătății de taler din 1672 ce-l nominalizează pe Carol al II-lea.

O altă piesă este talerul din 1650 emis de Tirol, în monetăria de la Hall, de către împăratul Ferdinand al III-lea, în calitatea acestuia de comite al Tirolului.

Celelalte monede din tezaur au fost emise de orașul imperial Bizun-tine (Besançon-ul de astăzi) în 1661, sub patronajul lui Carol Quintul; de ducele Saxoniei Johannes Georgius (1650) și Friederich Augustus (1775); de Christian Wilhelm, contele Schwarzburgului și Honsteinului.

¹ Eugen Chirilă, Doina Ignat, *Tezaurul feudal de la Gurba, sec. XV—XVII*, Oradea, Sf. Pop. al Reg. Crișana, Muzeul regional Crișana, [f.a.], p. 21.

² Eugen Chirilă, Octavian Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare, Baia Mare, 1966*, p. 39.

³ F. Schrötter, *Wörtenbuch der Münzkunde*, Berlin — Leipzig, 1930.

Acest gulden este bătut în Thuringia, pe riul Schwartza. Christian Wilhelm și fratele său Anton Gunther II, sînt ridicaiți de împăratul Leopold I, în 1697 și respectiv 1709 la rangul de prinți ai imperiului și domnesc în Arnstadt (Anton Gunther) și la Sondershausen (Christian Wilhelm). Conții de Schwarzburg dețin dreptul de a bate monedă încă de la mijlocul secolului al XII-lea. Moneda noastră pare a fi emisă la Erfurt și aparține seriei de guldeni din anii 1675—1676, care sînt rău cotați din cauza metalului lor inferior. Una din reprezentările ce apar pe scutul mic cu armele conților de Schwarzburg, are o semnificație incertă. Nu se știe dacă reprezintă un așa numit „guler de turnir“, o țesală sau o greblă. Cea de a doua reprezentare este furca de tras zgură, și ea trebuie pusă în legătură cu topitoriile de argint din comitat. Ea apare exclusiv pe monede și este asociată cu leul de Schwarzburg, începînd de la sfîrșitul secolului al XV-lea. Cele două figuri de sălbatici ce încadrează armele comitatului apar pentru prima dată în 1676 și nu fac parte inițial din armele lui, ele apărînd probabil sub influența stilului baroc⁴.

Deci piesele tezaurului au fost emise în numai puțin de 13 țări, principate, provincii sau orașe. Acest fenomen este caracteristic pentru circulația monetară din Transilvania, manifestîndu-se încă din secolul al XVI-lea și se datorește faptului că moneda de argint locală fiind puțină și rară trebuie să fie substituită cu altele de proveniență străină.

În ceea ce privește numerarul tezaurului, acesta se compune din 18 taleri, 4 piese de $\frac{2}{3}$ taleri, una piesă de $\frac{1}{2}$ taleri, un florin și un gulden care totalizează aproximativ 4392 denari, evident o valoare mai de grabă teoretică, deoarece este dificil să calculăm valoarea exactă a monedelor dintr-un tezaur care acoperă circa 180 de ani și care cuprinde o mare varietate de monede din numeroase țări, provincii sau orașe.

Cu aceasta încheiem considerațiile asupra tezaurului de față, cu mențiunea că prin studiul lui am adus o modestă contribuție la cunoașterea circulației monetare pe teritoriul hunedorean.

Întrucît nu deținem nici o informație referitoare la proveniența tezaurului, ne abținem de la alte comentarii de natură social-politică.

LE TRÉSOR DES MONNAIES FÉODALES DES XVIIème—XVIIIème SIÈCLES EXISTANT DANS LA VIEILLE COLLECTION DU MUSÉE DE DEVA

Résumé

Les monnaies présentés dans ce trésor, ont une grande valeur et elles sont émises dans 13 pays, principautés, provinces ou villes d'Europe. Le trésor est important parce qu'il nous permet de faire une image sur la circulation des monnaies sur le territoire du département de Hunedoara, pendant les XVIIème—XVIIIème siècles, quand la monnaie locale était, en petit nombre et rare, et a été, donc, substitué avec celle de provenance étrangère.

⁴ Eugen Chirilă, Mircea Zdroba, *Tezaurul monetar de la Terebești, sec. XVII, în Tezaurul monetar din județul Satu Mare, Oradea, 1968, p. 113—114.*